

Білик Р. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЇ З ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто основні загальнометодологічні підходи інтегрованої підготовки майбутніх вчителів технологій з професійно-орієнтованих дисциплін.

Ключові слова: професійно-орієнтовані дисципліни; розвиток освіти; загальнометодологічні підходи; профорієнтація; навчальний предмет; фізична картина світу; система освіти.

Значення освіти в сучасному світі як найважливішого чинника формування нових якостей суспільства і економіки зростає разом із зростанням впливу на них світового ринку праці. Аналізуючи історію формування системи освіти в Україні бачимо, що вона завжди була конкурентноздатною з системами освіти передових країн світу. Без подальшого розвитку науки, піднесення освіти, без відтворення інтелектуального потенціалу нації неможливо забезпечити повноцінної професійної підготовки майбутніх вчителів. Прогрес суспільства забезпечується підвищенням в кожному новому поколінні, котре вступає в активну трудову діяльність, рівня і якості освіти, професійної кваліфікації і особистого розвитку відповідно до нових вимог суспільства.

Метою статті є визначення концептуальних основ методики підготовки майбутніх вчителів технологій з професійно-орієнтованих дисциплін.

Освіта як соціальне явище – це відносно самостійна система, основною функцією якої є навчання і виховання членів суспільства, спрямоване на оволодіння ними певних знань (перш за все наукових), умінь, навичок, ідейно-етичних цінностей, норм поведінки, зміст яких, в кінцевому результаті, визначається політичним і соціально-економічним устроєм суспільства і рівнем матеріально-технічного розвитку.

У науково-методичній літературі освіта часто розглядається як спеціальна сфера соціального життя, що створює внутрішні і зовнішні умови для розвитку індивіда (дитини і дорослого в їх взаємодії) в процесі засвоєння цінностей культури. Також, освіта розглядається як синтезоване поєднання навчання і учіння (індивідуальній пізнавальній діяльності), розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання, дорослішання і соціалізації. Названі процеси взаємозв'язані і взаємообумовлені. В сучасній педагогіці освіту розглядають як багаторівневий простір, сукупність складних процесів, що створюють умови для саморозвитку особи.

Поняття “освіта” – вельми складне і багатоаспектне. У Законі України про освіту [3] воно визначається як “цілеспрямований процес виховання і навчання на користь людини, суспільства і держави” і трактується як виховання в широкому педагогічному сенсі. У найзагальнішому визначенні освіта – це цілеспрямований процес і результаті якого відбувається засвоєння людиною систематизованих знань, умінь і навиків, розвиток розуму і відчуття, формування світогляду і пізнавальних процесів. Розглядаючи поняття освіти включають не лише знання, уміння і навички як результат навчання, але і вміння не стандартно мислити, творити, критично оцінювати з етичних позицій те, що все навколо відбувається як процес, що відбувається нескінченно в діяльності і спілкуванні людини. Досягається це шляхом включення людини в найважливіші види діяльності. Отже, освіченою людиною можна назвати таку особу, яка повноцінно володіє загальними ідеями, принципами і методами, які визначають загальний підхід до розгляду різноманітних фактів і явищ, має в своєму арсеналі високий рівень розвинутих

здібностей, уміння застосовувати свої знання практики в практичній діяльності.

Освіта – це суспільно організовуваний і нормований процес постійної передачі попередніми поколіннями соціально значущого досвіду своїм наступним поколінням, який являє собою становлення особистості відповідно до генетичної програми і соціалізації особи [6].

Педагогічна освіта є пріоритетною і системоутворюючою ланкою, яка забезпечує формування професійно-компетентної особистості педагога, здатного самостійно і творчо вирішувати професійні завдання, усвідомлювати особисту і суспільну значущість педагогічної діяльності, нести відповідальність за її результати. Через свою професійну спрямованість вчитель є керівником і організатором життя і діяльності дітей, він зобов'язаний здійснювати підготовку своїх вихованців до роботи в нових умовах, тим самим сприяти їх соціальній адаптації.

Як стверджує С. П. Максимюк: першим завданням педагогічного вузу – є надати студентів системі знань про закономірності взаємозв'язку людини з природою, культурою, суспільством, державою, про процеси становлення особи, цінностей, що розвиваються в світі. Розвиваючи цілісну гуманітарну і природничо-наукову картину світу (загальна для всіх педагогічних спеціальностей – складова професійно-орієнтованого знання) дозволить, на думку ученого, оволодіти критеріями оцінки природних і соціальних явищ, феноменів культури, а також способами пошуку нової інформації, навчить умінь бачити “свій” предмет в навчальному процесі середньої школи.

Проте, досить повільне реагування системи вищої освіти на значні соціально-економічні перетворення, що відбуваються в суспільстві зумовило розрив між процесом підготовки фахівця технології і вимогами практики до нього. Як вважають передові вчені, орієнтація вищої школи на існуючий і навіть випереджаючий рівень розвитку суспільно-виробничих відносин в підготовці фахівця можливий лише за умови вивчення цих вимог через дослідження діяльності цього фахівця.

Інтеграція в освіті робить систему гнучкішою, більш придатною до оперативного переналаштування, швидких структурних змін, створює сприятливі умови для пізнавальної активності і додаткові можливості для конвергенції всіх типів організації навчального процесу і педагогічних технологій в навчальних закладах. Вона поширюється на весь регіональний освітній простір і ґрунтується на загальноосвітній і професійній достатності, тобто дозволяє досягти того кінцевого результату, якому й підпорядковується освіта. В регіональній освіті інтеграція передбачає наявність єдиного освітнього простору, розвиненої структури освіти, послідовності і безперервності освітнього процесу, взаємодії і взаємозалежності всіх освітніх систем. Система регіональної професійної педагогічної освіти володіє наступними якістьми: соціальною, економічною, освітньою ефективністю, гнучкістю, відвертістю, інтегративністю.

Першою необхідною умовою для побудови ефективної системи безперервної педагогічної освіти – є регіональна потреба у фахівцях. В сучасних умовах професійно-кваліфікаційні вимоги до педагога незалежно від сфери його діяльності істотно підвищуються. Рівень середньої педагогічної освіти, який передбачає в основному репродуктивні методи підготовки і технологічний підхід в майбутній професійній діяльності, є недостатніми.

Для досягнення наукового результату дидактика припускає використання системи різних підходів.

Оскільки об'єкт педагогічного дослідження повинен розглядатися не ізольовано, а в якійсь системі, то він і сам повинен бути представлений як система (або підсистема). Виходячи з вище зазначеного неважко зробити висновок, що види теоретичних об'єктів

доцільно розрізняти відповідно до видів систем, що використовуються в педагогіці.

Для досягнення наукового результату дидактика припускає використання системи різних підходів. Зокрема в своїх дослідженнях на рівні загальнонаукової методології ми частково використовували наступні педагогічні підходи: системний, діяльнісний, особистісний, технологічний, синергетичний, інтегративний, компетентнісний підходи.

Системний підхід в педагогіці – це теорія і загальнонауковий метод пізнання освітнього об'єкту як системи. У загально-філософському сенсі, під системою розуміють сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою, які створюють певну цілісність, єдність. Основними якостями системи є структурна цілісність, наявність зв'язків і відносин між елементами системи і між системою і зовнішнім середовищем. Цілісність системи виявляється у наявності в ній інтеграційних якостей, не властивих окремим її частинам. Тому в загальному властивості системи визначаються не тільки узагальненням властивостей окремих елементів, але і властивостями його структури, особливими системоутворюючими, інтеграційними зв'язками елементів даного об'єкту. В зв'язку з цим застосування системного підходу можливе в такій проблемній ситуації, коли перед дослідником постає завдання пояснення інтеграційних властивостей об'єкту, які не є результатом простого узагальнення його частин і не можуть бути виведені з особливостей окремих елементів системи.

Головна особливість системного підходу полягає у вивченні об'єкту дослідження як системи – певним чином організованої, стійкої сукупності компонентів. Однак з головною вимогою системного підходу – є аналіз внутрішніх зв'язків елементів, як на якісному, так і на кількісному рівні. Тобто мова йде про вивченні об'єкту як системи: всіх її складових компонентів і зв'язків між ними. Аналіз вищезгаданих вагомих характеристик дозволяє вважати системний підхід методологічною основою в побудові різних досліджень, у тому числі і психолого-педагогічних.

Для пояснення педагогічних явищ системний підхід можна представити у вигляді діяльнісного підходу, який передбачає викладання дисципліни як системи управління навчальною діяльністю студента.

Діяльнісний підхід ґрунтується на принципі діалектики, згідно з яким “змістовний аналіз розвитку соціальних об'єктів неможливий без з'ясування суті і характеру діяльності, який лежить в їх основі”. Інакше кажучи “діяльнісний підхід – це теорія і метод пізнання об'єктів, як процесів і результатів діяльності” [1]. Виходячи з цього до пізнавальних завдань, що розглядаються на основі даного підходу відносять ті, в яких необхідно “на підставі знань про закони розвитку і функціонування діяльності зробити операцію розпредмечування і декомпозиції продукту діяльності з метою з'ясування чинників, котрі обумовлюють і забезпечують відтворення і розвиток діяльності даного об'єкту”.

В психолого-педагогічних дослідженнях діяльнісний підхід ґрунтується на висновках психологічної теорії діяльності, основи яких закладені в роботах Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна і А. Н. Леонтьєва. Відповідно до цієї теорії всі психологічні процеси виявляються в діяльності людини, і в той же час самі розвиваються в результаті діяльності. Тобто розвиток всіх якостей людини формування її психіки можливе лише в процесі діяльності.

Застосування діяльнісного підходу в процесі підготовки майбутніх вчителів-предметників дозволяє реалізувати найважливіший принцип педагогіки – єдність теорії і практики. Лише в діяльності майбутній вчитель може розвинути свої уміння і навички, і тільки в діяльності теоретичні знання можуть стати рушійною силою у формуванні фахівця.

Провівши аналіз психолого-педагогічних робіт в яких розглядається застосування

діяльнісного підходу хотілося б наголосити про недостатність даного підходу у розв'язанні педагогічних завдань у зв'язку з тим, що даний підхід абсолютизує, відриває діяльність від особистості, акцентуючи увагу на орієнтовній основі, операційному складі, цілеспрямованості та функціях зворотного зв'язку. Саме ці обставини пояснюють труднощі, що виникають під час впровадженні діяльнісного підходу в педагогічну практику.

Компенсація недоліків діяльнісного підходу відбувається за рахунок використання особистісного підходу, який розглядає особистісні аспекти діяльності. Ґрунтовний аналіз суспільного замовлення, що ставиться перед освітньою школою і педагогічним ВУЗом, вивчення психолого-педагогічних, філософських, соціально-економічних проблем освіти дають можливість стверджувати, що повноцінне професійне становлення майбутнього вчителя нового типу в системі безперервної професійної освіти відбувається завдяки застосуванню особистісного підходу. “У новій системі освіти мета навчання – розвиток особи, готової до життєдіяльності в умовах технологічного суспільства, тобто підготовка людини до самоосвіти, самоконтролю... і персональної відповідальності за створене нею в навчальній і життєвій ситуаціях” [2].

Широкого використання в сучасній педагогіці набуває технологічний підхід, який ґрунтується на оволодінні вчителем педагогічних технологій та їх широкому застосуванню в навчально-виховному процесі з метою оптимізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Найбільш адекватною в якості методології дослідження, на наш погляд, є синергетика, ідеї якої розглядаються в ряді робіт відомих вітчизняних і зарубіжних філософів (О. В. Вознюк, О. І. Бочкарьов, В. Т. Виненко, А. В. Євтодюк, В. В. Маткін, Л. В. Сурчалова, Ю. В. Талагаєв, М. О. Федорова, В. І. Аршинов, В. С. Єгоров, Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов, Г. Г. Малінецькій, В. С. Стьопін, та ін.).

Е. Н. Князева зазначає, що предметом синергетики є “фундаментальна спільність зразків саморозвитку і самоорганізації систем самої різної природи” [5]. На її думку синергетику можна розглядається як напрямок науки про універсальні структури і механізми самоорганізації складних систем (природних, когнітивних) і зразків поведінки. З точки зору синергетичного підходу, картина еволюціонування науки дивним чином включає в себе і інволюцію. Таким чином, прогрес, несе в собі елементи регресу і повернення до старого. Відповідно до цього підходу в кожній системі взаємодіють протилежні процеси – підвищення і зниження ступеня складності, пластичність і ригідність, інтегрованість та диференційованість і т.д. Головна спрямованість синергетики – це встановлення універсальних механізмів самоорганізації. На основі цього її вважають міждисциплінарним напрямком наукових досліджень. В наукових роботах Е. Н. Князевої визначаються критерії структурної будови наукового дослідження на основі синергетики. Вона вважає, що “синергетика дає можливість будувати прогнози на основі цілей, структур абстрактного розвитку знань; а також загальних тенденцій розвитку в цілісних системах знання і бажаного людиною та погодженого з власними тенденціями розвитку систем ідеалу” [5].

На думку В. М. Соловйова синергетику можна інтерпретувати як інтегративно-диференційовану парадигму обґрунтування та дослідження психолого-педагогічних проблем, зокрема, психолого-педагогічної підготовки студентів університету [4].

Своє відродження ідея інтегративного навчання в подальшому знайшла у вигляді гурткової роботи і розвивалася на основі міжпредметних зв'язків та профорієнтації в навчанні. Формування змісту та способу мислення в інтегративному підході, за Іванчук М. Г. полягає в тому, що їх гармонійне поєднання дає можливість створити теоретичну та методологічну конструктивну базу для пізнання цілісних явищ та процесів. Крім того

зазначається, що в узагальнюючій теорії складного системного об'єкта відбувається узгоджене злиття інформаційної бази різних наук в одне ціле, що викликане складністю і багатогранністю керованих процесів інформаційного розвитку та функціонування людини у процесі пізнання. Отже, розвиток людини повинен відбуватися в цілому, а не лише одного її розуму, на нашу думку тут варто б провести паралель, відповідно до якої вся людина в цілому має бути матеріалом інтегративного утворення, куди принцип науковості входить складовою частиною. Вірність такого твердження знаходять реальне підтвердження в його цілях: моральне та естетичне виховання; наукова підготовка; актуалізація особистісних якостей за допомогою гуманістичного світогляду, становлення природничо-наукового світогляду і так далі.

На сьогодні реально існують два основні підходи до методики викладання дисциплін: під час першого підходу виходять з простого та абстрактного уявлення предмету і відповідно до логіки здійснюють його побудову, під час другого – діють, відповідно до конкретних практичних життєвих ситуацій, в цьому випадку логічне міркування ускладнюється. Найбільше застосування в практиці викладання знаходить останній підхід. В умовах посилення інтеграції навчання відбувається постійне зростання потреб сучасної людини в синтетичному, інтегративному світогляді, де взаємодіють між собою, не заперечуючи одне одного, традиція та інновація, релігійні вірування і раціональний науковий розум.

Висновок. Завдяки інтегруванню та диференціюванню знань відбувається більш краще та глибше взаєморозуміння фахівців різних галузей наук (особливо суміжних). Виходячи з цього, виникає потреба не лише в розробці нової парадигми змісту освіти, а й розробці парадигми мислення, котра забезпечує гармонійний перехід від одномірного до багатомірного, від емпіричного до теоретичного, від аналітичного до синтетичного. Головним засобом розв'язання цієї проблеми виступає – інтегрування змісту, форм і методів навчання. Це зумовлює потребу у вдосконаленню як синергетичної парадигми мислення, так і синергетичної парадигми психолого-педагогічної освіти.

Хотілося б також зазначити те, що поєднання інтеграції та диференціації може відобразитися як різні стадії єдиного процесу розвитку різних систем (людина, наука, психолого-педагогічна освіта тощо), де в певні періоди домінують інтеграція чи диференціація.

Проводячи аналіз методологічних підходів помітним стає те, що в ситуації диференціювання, тобто процесу поділу істотну роль відіграє випадковість, а в процесі інтеграції – детермінізм. Тому, в критичні періоди розвитку людини, які можна представити як точки біфуркації (розгалуження шляхів розвитку), відчувається вагомий вплив випадковості у виборі одного з них, в зв'язку з посиленням процесу диференціації. А у періоди стабільності, коли знижується можливість вибору шляху розвитку, вагому роль починають відігравати процеси інтеграції, яким більшою мірою притаманний детермінізм.

Безліч сформованих підходів як відповідна реакція на запит, “соціальне замовлення” на різноманітність видів, форм, орієнтації освіти вимагає від педагога і психолога вибору, філософського осмислення обраної ним лінії. Розглянуті методологічні підходи не суперечать, а взаємно доповнюють один одного і є сутнісною основою концепції професійно-предметної підготовки майбутнього вчителя та повноцінної підготовки випускника.

Використана література:

1. *Вербицкий А. А.* Активное обучение в высшей школе: Контекстный поход / А. А. Вербицкий. – М.: Высш. шк., 1991. – 204 с.

2. Гребенкина Л. К. Формирование профессионализма учителя в системе непрерывного педагогического образования. – Рязань : РГПУ, 2000. – 204 с.
3. Законі України про освіту: Відомості Верховної Ради з змінами, внесеними згідно із Законами від 23.12.2010 – 2011, № 29, С.272.
4. Квас В. М. Синергетичний підхід до організації навчально-виховного процесу / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. / Ін-т проблем виховання АПН України. – Кіровоград : ТОВ "Імекс-ЛТД", 2010. – Вип. 14, кн. I. – С. 125.
5. Князева Е. Н. Курдюмов С. П. Синергетика и принципы эволюции сложных систем / Синергетика. Труды семинара. Том 3. – М. : Издательство МГУ, 2000. – С. 39-61.
6. Педагогика школы / под ред. И. Т. Огородникова. – М., 1978. – 240 с.

Билык Р. М. Теория и практика подготовки будущих учителей технологии из профессионально-ориентированных дисциплин.

В работе рассматриваются главные общеметодологические интегрированные подходы подготовки будущих учителей технологий с профессионально-ориентированных дисциплин.

Ключевые слова: профессионально-ориентированные дисциплины; развитие образования; общеметодологические подходы; профориентация; учебный предмет; физическая картина мира; система образования.

Bilyk R. M. Theory and practice of preparation of future teachers of technology is from the professionally-oriented disciplines.

This paper reviews the main approaches general methodological preparation of future teachers with technology professionally-oriented courses.

Keywords: professionally-oriented courses, the development of education; general methodological approaches, career guidance, a subject, a physical picture of the world, education system.

Бобилева Я. В.

Слов'янський державний педагогічний університет

Д. О. ТХОРЖЕВСЬКИЙ – ЗАСНОВНИК НАУКОВОЇ ШКОЛИ З ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ

Стаття висвітлює умови створення наукової школи та науково – педагогічний шлях Д. О. Тхоржевського, як засновника наукової школи. Розглянуто питання впливу особистості учителя на формування наукової школи.

Ключові слова: школа, наукова школа, учитель, учні, наукова діяльність, дослідницька програма.

Феномен наукових шкіл традиційно вважався предметом дослідження наукознавства, історії науки, соціальної психології. Склалась дещо парадоксальна ситуація: з одного боку, всі визнають необхідність підвищення ефективності наукової підготовки, а з іншого найбільш успішна наукова підготовка реалізується саме в наукових школах. Наукові школи створюються, розвиваються як певні соціальні і педагогічні системи.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що педагогіка наукових шкіл практично відсутня. Тобто, зрозуміло, на практиці вона існує і майже з часів появи самої науки. Але дослідники педагогіки досить рідко звертали увагу на це питання. Аналізуючи літературу присвячену дослідженню феномену наукових шкіл слід виділити таких вчених: Г. Ільїн, Б. М. Кедров, Т. Кун, І. Лакатос, В. Ледньов, С. Поляков, Л. Сухорукова, Г. Штейнер, М. Г. Яршунський та інші, які розглядали у своїх роботах роль наукових шкіл в розвитку науки, соціально-психологічний феномен наукових шкіл, історію розвитку наукових шкіл